

KĪMISKĀS VIELAS UN PESTICĪDI

ES tiesību akti ķīmisko vielu un pesticīdu jomā ir paredzēti cilvēku veselības un vides aizsardzībai un tirdzniecības šķēršļu novēršanai. Tie ietver normas, kas reglamentē konkrētu kategoriju ķīmisko vielu tirdzniecību un izmantošanu, saskaņotu prasību kopumu attiecībā uz ierobežojumiem konkrētu bīstamo vielu un preparātu laišanai tirgū un izmantošanai, kā arī noteikumus, kuri reglamentē rīcību smagu negadījumu apstākļos un bīstamo vielu eksportu. Ar terminu “pesticīdi” apzīmē vielas, kuras izmanto, lai apkarotu, izskaustu un novērstu tādu organismu klātbūtni, ko uzskata par kaitīgiem. Pesticīdi ietver biocīdus un augu aizsardzības līdzekļus (*PPP*). Galvenais ES mēroga sasniegums ir *REACH* regula, ar kuru reglamentē kaitīgu vielu reģistrēšanu, vērtēšanu un licencēšanu, kā arī tām piemērojamos ierobežojumus.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 191. līdz 193. pants.

SASNIEGUMI

A. Ķīmikāliju reģistrēšana, vērtēšana, licencēšana un ierobežošana (REACH)

ES politika ķīmikāliju jomā tika radikāli pārskatīta, 2006. gadā ieviešot Regulu (EK) Nr. 1907/2006 (*REACH* regula). Ar šo regulu, kas stājās spēkā 2007. gada 1. jūnijā, ir izveidots jauns tiesiskais regulējums, kas reglamentē ķīmisko vielu izstrādi un pārbaudi, ražošanu, laišanu tirgū un izmantošanu, un aizstāti aptuveni 40 iepriekšējie tiesību akti. *REACH* regulas mērķis ir uzlabot cilvēku un vides aizsardzību pret iespējamo ķīmisko kaitējumu un veicināt ilgtspējīgu attīstību. Ar *REACH* regulu tika ieviesta vienota ķīmisko vielu sistēma, kurā vairs netiek nošķirtas “jaunās” ķīmiskās vielas (laistas tirgū no 1981. gada) un “esošās” ķīmiskās vielas (iekļautas sarakstā pirms 1981. gada). Pienākums novērtēt ķīmisko vielu iespējamo kaitējumu ar šo regulu tika novirzīts no valsts iestādēm uz ražotājiem. Turklāt tajā ieteikts visbīstamākās ķīmiskās vielas aizstāt ar piemērotām alternatīvām.

Ar *REACH* regulu izveidotā Eiropas Ķīmikāliju aģentūra (*ECHA*), kas atrodas Helsinkos, atbild par minētās regulas tehnisko, zinātnisko un administratīvo aspektu pārvaldību un nodrošina tās saskaņotu piemērošanu. Pirmais ražotājiem noteiktais termiņš bija 2010. gada novembris, līdz kuram bija jāreģistrē: i) visas vielas, kuru apjoms sasniedz 1000 tonnas gadā vai vairāk; ii) vielas, kuras ir ļoti indīgas ūdens videi un kuru apjoms sasniedz 100 tonnas gadā vai vairāk, un iii) visbīstamākās vielas (kancerogēnās, mutagēnās vai reproduktīvajai sistēmai toksiskās vielas), kuru apjoms, kas saražots vai ievests gada laikā, sasniedz vienu tonnu vai vairāk. Termiņš visu to

vielu reģistrēšanai, ko saražo vai ieved 100 līdz 1000 tonnu apjomā gada laikā, bija 2013. gada jūnijs. Minētais process noslēdzās 2018. gada jūnijā ar to vielu reģistrāciju, kuras laiž tirgū 1–100 tonnu apjomā gadā.

Komisija 2013. gada februārī publicēja pārskatu par *REACH* regulu, kurā secināja, ka nav nepieciešamības izdarīt grozījumus regulas pamatdaļā, taču varētu darīt vairāk, lai mazinātu finansiālo un administratīvo slogu uzņēmumiem un rastu alternatīvas metodes izmēģinājumiem ar dzīvniekiem. Komisija 2017. gadā veica otro novērtējumu saskaņā ar Normatīvās atbilstības un izpildes programmu (*REFIT*), kura rezultātus publicēja dokumentā COM(2018)0116. Novērtējumā kopumā secināts, ka *REACH* darbojas efektīvi, taču ir apzinātas iespējas veikt turpmākus uzlabojumus, vienkāršošanu un sloga samazināšanu, ko var panākt, veicot ziņojumā izklāstītās darbības. Tās būtu jāīsteno saskaņā ar atjaunoto ES rūpniecības politikas stratēģiju, rīcības plānu pārejai uz aprites ekonomiku un 7. vides rīcības programmu.

B. Klasifikācija, iesaiņošana un marķēšana

Lai sekmētu cilvēka veselības un vides aizsardzību, visā ES un pasaulē būtu jāizmanto vienādi kritēriji ķīmiskā kaitējuma apzināšanai un vienāds marķējums tā raksturošanai. Regula (EK) Nr. 1272/2008 par vielu un maisījumu klasificēšanu, marķēšanu un iepakojšanu tika pieņemta 2008. gadā ar mērķi saskaņot ES sistēmu ar ANO ķīmikāliju klasificēšanas un marķēšanas vispārēji saskaņoto sistēmu (*GHS*). Agrākās direktīvas par bīstamām vielām un preparātiem tika atceltas 2015. gada jūnijā.

C. Bīstamo vielu eksports un imports

ES tiesību normas, kas reglamentē bīstamu ķīmisko vielu eksportu un importu, tika paredzētas Regulā (ES) Nr. 649/2012, kuras mērķis ir sekmēt kopīgu atbildību un sadarbību bīstamu ķīmisko vielu starptautiskajos pārvadājumos un īstenot Roterdamas konvenciju par procedūru, saskaņā ar kuru starptautiskajā tirdzniecībā dodama iepriekš norunāta piekrišana attiecībā uz dažām bīstamām ķīmiskām vielām un pesticīdiem. Roterdamas konvencijas procedūra paredz apmainīties ar informāciju par toksiskām ķīmiskajām vielām un sagaidīt valsts skaidru piekrišanu pirms attiecīgās vielas eksportēšanas.

D. Smagi negadījumi

Pēc tam, kad Itālijas pašvaldībā Seveso 1976. gadā no rūpnieciskās teritorijas nejauši izplūda dioksīns, tika pieņemta Seveso direktīva (Direktīva 82/501/EEK), kuras mērķis bija novērst tādus smagus negadījumus kā ugunsgrēki un eksplozijas un ierobežot negadījumu radītās sekas, paredzot prasību sagatavot drošības ziņojumus un ārkārtas rīcības plānus un par tiem informēt sabiedrību. Ar 1996. gadā pieņemto Seveso II direktīvu (Direktīva 96/82/EK) par tādu negadījumu briesmu novēršanu, kuros iesaistītas bīstamas vielas, tika ieviestas jaunas prasības attiecībā uz drošības pārvaldības sistēmām, ārkārtas situāciju plānošanu un zemierīcību, kā arī pieņemti stingrāki noteikumi par dalībvalstu veicamajām pārbaudēm. Ar šo direktīvu transponēja Kopienas saistības, kas izriet no Espo konvencijas par rūpniecisko avāriju ietekmes uz vidi novērtējumu pārrobežu kontekstā. Ņemot vērā vairākas smagas rūpnieciskās avārijas Tulūzā (Francijā), Baja Marē (Rumānijā) un Enshedē (Nīderlandē) un pētījumus par kancerogēnām un videi bīstamām vielām, Seveso II direktīvas darbības jomu paplašināja, pieņemot [Direktīvu 2003/105/EK](#). Minētajā direktīvā paredzēts, ka

dalībvalstīm ir jāsagatavo detalizēts riska novērtējums saistībā ar iespējamiem avārijas scenārijiem un jāizvērtē risks, kas rodas, veicot uzglabāšanas un pārstrādes operācijas ieguves rūpniecībā, kā arī uzglabājot pirotehniskās un sprādzienbīstamas vielas, amonija nitrātu un amonija nitrātu saturošus mēslošanas līdzekļus. Seveso III direktīvu (Direktīva 2012/18/ES) pēc apstiprināšanas Eiropas Parlamentā un Padomē publicēja 2012. gada jūlijā. Tajā ir ņemtas vērā jaunas, ANO mērogā saskaņotas starptautiskas vielu klasifikācijas, kas ļauj uzlabot riska novērtēšanu un vielu apriti.

E. Pesticīdu ilgtspējīga lietošana

Vielas, ko izmanto, lai apkarotu, izskaustu un novērstu to organismu klātbūtni, kurus uzskata par kaitīgiem, apzīmē ar terminu "pesticīdi". Šis termins ietver gan augu aizsardzības līdzekļus (ko izmanto uz augiem lauksaimniecībā, dārzkopībā, parkos un dārzos), gan biocīdus produktus (ko izmanto citām vajadzībām, piemēram, kā dezinfekcijas līdzekli vai materiālu aizsardzībai). Tiesību aktu kopumu pesticīdu jomā pieņēma 2009. gadā, un tas ietver: Direktīvu 2009/128/EK par pesticīdu ilgtspējīgu lietošanu, kuras mērķis ir samazināt apdraudējumu videi un veselībai, vienlaikus nodrošinot kultūraugu ražīgumu un uzlabojot kontroli pār pesticīdu lietošanu un izplatīšanu; Regulu (EK) Nr. 1107/2009 par augu aizsardzības līdzekļu laišanu tirgū un Regulu (EK) Nr. 1185/2009 attiecībā uz statistiku par pesticīdiem, kurā izklāstīti noteikumi par informācijas apkopošanu attiecībā uz tirgū gada laikā laisto pesticīdu daudzumu un katrā dalībvalstī gada laikā izmantoto pesticīdu daudzumu.

Direktīvā 2009/128/EK paredzēts, ka katrai dalībvalstij ir jāpieņem valsts rīcības plāns, tajā nosakot kvantitatīvos mērķus, uzdevumus, pasākumus un izpildes grafiku, lai mazinātu pesticīdu lietošanas radīto risku un ietekmi uz cilvēku veselību un vidi. Pesticīdu izsmidzināšana no gaisa uz kultūraugiem visumā ir aizliegta, un nekādus pesticīdus nedrīkst izsmidzināt dzīvojamo zonu tiešā tuvumā. Regulā par pesticīdu ražošanu un licencēšanu ir iekļauts apstiprināto "aktīvo vielu" (pesticīdu ķīmisko sastāvdaļu) saraksts, kas ir izstrādāts ES mērogā. Pesticīdus atsevišķu valstu līmenī licencē, pamatojoties uz šo sarakstu.

Kopš 2015. gada ir radušās domstarpības par glifosāta apstiprinājuma atjaunināšanu; glifosāts ir viena no aktīvajām vielām, ko pasaulē visbiežāk izmanto plaša spektra herbicīdos. Domstarpības sākās saistībā ar atšķirīgiem vērtējumiem par tā kancerogenitāti: Starptautiskā Vēža izpētes aģentūra, kas ir Pasaules Veselības organizācijas filiāle, klasificēja glifosātu kā iespējami kancerogēnu cilvēkiem, savukārt Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestāde uzskatīja, ka tas nerada kancerogēnu apdraudējumu cilvēkiem. Eiropas Ķīmikāliju aģentūra vēlāk secināja, ka glifosāts nav klasificējams kā kancerogēna viela. Vairāku valstu iestādes ārpus ES arī nonāca pie tāda paša secinājuma. Ņemot to vērā, Eiropas Komisija 2017. gada decembrī uz pieciem gadiem atjaunoja glifosāta apstiprinājumu.

F. Biocīdie produkti

Lai vienkāršotu atļauju piešķiršanas mehānismus un paplašinātu ECHA lomu apstiprināšanas dokumentu pārbaudē, ievērojot stingrākus nosacījumus, 2013. gadā stājās spēkā Regula (ES) Nr. 528/2012. Minētais tiesību akts paredz to, kas bija noteikts jau iepriekš spēkā esošajā režīmā, un biocīdu (lauksaimniecībā neizmantojamo pesticīdu, piemēram, antibakteriālo dezinfekcijas līdzekļu un insekticīdu) tirdzniecības

un lietošanas kontroli, lai novērstu ar tiem saistīto risku videi un cilvēku un dzīvnieku veselībai. Atļauju minēto vielu izmantošanai piešķir tikai tad, ja tās ir iekļautas atļauto vielu sarakstā, savukārt aizliegums attiecas uz vistoksiskākajām ķīmiskajām vielām, jo īpaši kancerogēnām vielām un vielām, kas kaitē auglībai vai iedarbojas uz gēniem vai hormoniem (izraisa endokrīnās sistēmas darbības traucējumus). Saskaņā ar savstarpējās atzīšanas principu vielu, ko atļauts lietot vienā dalībvalstī, drīkst lietot visā ES. Jaunākā Regula (EK) Nr. 1107/2009 nosaka zinātniskus kritērijus to biocīdo produktu un augu aizsardzības līdzekļu īpašību noteikšanai, kas izraisa endokrīnās sistēmas darbības traucējumus.

G. Noturīgi organiskie piesārņotāji (NOP)

NOP ir ķīmiskās vielas, kas saglabā savu noturību vidē, jo ir rezistentas pret dažāda veida degradāciju (ķīmisku, bioloģisku utt.). Tās bioloģiski akumulējas caur pārtikas ķēdi un var negatīvi ietekmēt cilvēka veselību un vidi. Šo prioritāro piesārņotājvielu grupu veido pesticīdi (piemēram, DDT), rūpnieciskās ķimikālijas (piemēram, polihlorbifenili (PHB)) un nevēlami rūpnieciskie blakusprodukti (piemēram, dioksīni un furāni). ES ir apņēmusies starptautiskā mērogā kontrolēt darbības ar NOP, to eksportu un importu (izmantojot aizliegumus vai ierobežojumus) saskaņā ar Orhūsas NOP protokolu, kas pievienots Ženēvas Konvencijai par gaisa pārrobežu piesārņojumu lielos attālumos (spēkā kopš 2003. gada), un Stokholmas Konvenciju par noturīgiem organiskajiem piesārņotājiem (spēkā kopš 2004. gada). Turklāt ES pieņēma arī [Regulu \(EK\) Nr. 850/2004](#), ar ko papildina agrāk pieņemtos ES tiesību aktus par NOP un pielāgo to starptautisko nolīgumu noteikumiem.

Komisija 2018. gada 22. martā pieņēma priekšlikumu pārstrādāt regulu par NOP. Pēc iestāžu sarunām Padome un Parlaments 2019. gada 19. februārī panāca pagaidu vienošanos, kurā cita starpā paredzēts, ka I un IV pielikumā ir jāiekļauj uguns aizsardzības ķīmiskais līdzeklis deka-BDE. Nejausa mikropiesārņotāja robežvērtība vielās ir noteikta 10 mg/kg apmērā. Maisījumos un izstrādājumos šī robežvērtība ir noteikta 500 mg/kg visu bromdifēnilēteru (BDE), tostarp deka-BDE, summai. Komisija tika mudināta noteikt tādu pašu koncentrācijas robežvērtību minēto vielu kopapjomam atkritumos. Attiecībā uz deka-BDE lietošanu ir ieviesti konkrēti izņēmumi gaisa kuģiem, mehāniskajiem transportlīdzekļiem un elektriskām un elektroniskām ierīcēm, un tie ir attiecināti arī uz importu.

H. Azbests

Azbests ir minerāls, kam ir fibroza struktūra un kas ir bīstams, ja to ieelpo. To agrāk plaši izmantoja izolācijai un citiem mērķiem, jo tas ir izturīgs pret uguni un karstumu. Pateicoties Direktīvai 1999/77/EK, Eiropas Savienībā kopš 2005. gada 1. janvāra pastāv azbesta izmantošanas aizliegums. Turklāt azbesta izstrādājumu ieguve, ražošana un pārstrāde ir aizliegta saskaņā ar Direktīvu 2003/18/EK, kurā noteiktas arī dalībvalstīs īstenojamās azbesta aizvākšanas programmu stratēģijas. Saskaņā ar minēto direktīvu ES ir saistoši rīkoties, lai panāktu vispārēju azbesta izmantošanas aizliegumu.

I. Mazgāšanas līdzekļi

Ar Regulu (EK) Nr. 648/2004 tika saskaņoti noteikumi par virsmaktīvo vielu bionoārdīšanu, to izmantošanas ierobežošanu un aizliegšanu, par informāciju, kas

ražotājiem ir jānodrošina, un par mazgāšanas līdzekļu sastāvdaļu marķēšanu. To grozīja 2006. gadā (ar Regulu (EK) Nr. 907/2006), 2009. gadā (ar Regulu (EK) Nr. 551/2009) un 2012. gadā (ar Regulu (ES) Nr. 259/2012), ieviešot jaunus bionoārdīšanās testus, kuri nodrošina augstāku ūdens vides aizsardzības līmeni. Turklāt šos testus attiecināja arī uz visām virsmaktīvo vielu grupām, tādējādi aptverot tos 10 % no virsmaktīvajām vielām, kurām līdz šim netika piemēroti tiesību akti. Ar Regulu (EK) Nr. 907/2006 marķēšanas noteikumus attiecināja arī uz smaržvielu sastāvdaļām, kas var izraisīt alerģiju, uzliekot ražotājiem par pienākumu ziņot par visām šīm sastāvdaļām praktizējošiem ārstiem, kuri ārstē ar alerģiju sirgstošus pacientus. No 2013. gada 30. jūnija fosfātu izmantošana veļas mazgāšanas līdzekļos ir aizliegta, un citu fosforu saturošu savienojumu saturs tajos ir ierobežots.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Eiropas Parlamentam bija ļoti svarīga loma *REACH* regulas izstrādē. Parlaments pirmajā lasījumā nodrošināja konkrētu noteikumu iekļaušanu, jo īpaši nodaļā par reģistrāciju, ieviešot mērķtiecīgu pieeju prasībām sniegt datus par pašreizējām vielām, ko ražo nelielā daudzumā (1–10 tonnas), un pieeju “viena viela, viena reģistrācija” (*OSOR*), kuras mērķis ir samazināt izmaksas, ieviešot atkāpes noteiktos gadījumos. Lai iespējami mazāk izmantotu izmēģinājumus ar dzīvniekiem, Parlaments nodrošināja prasību uzņēmumiem apmainīties ar informāciju, kas iegūta izmēģinājumos ar dzīvniekiem (par to saņemot samērīgu atlīdzību), tādējādi novēršot eksperimentu dublēšanos. Attiecībā uz nodaļu par atļauju piešķiršanu Eiropas Parlaments apliecināja stingrāku nostāju, nosakot, ka īpaši bīstamās vielas drīkst izmantot tikai tad, ja nav citas līdzvērtīgas iespējas vai tehnoloģijas. Parlamenta grozījumu mērķis bija gan veicināt inovācijas (izsniedzot atļaujas uz ierobežotu laiku, t. i., 5 gadiem), gan panākt noteiktību (sagatavojot visbīstamāko vielu sarakstu). Likumdošanas procedūras beigās tika panākta Parlamenta un Padomes vienošanās par pretrunīgi vērtēto “licencēšanas/aizstāšanas” jautājumu, paredzot, ka vienmēr ir jāiesniedz aizstāšanas plāns, ja ir pieejamas līdzvērtīgas drošākas alternatīvas.

Ilgajās diskusijās par tiesību aktu kopumu pesticīdu jomā, kas notika 2008. gadā, Parlamenta grozījumi nodrošināja pienācīgi lielu “buferzonu” izveidošanu ūdens organismu aizsardzībai, kā arī aizsardzības pasākumu noteikšanu vismazāk aizsargātajām grupām, tostarp aizliedzot pesticīdu lietošanu publiskos parkos, sporta un atpūtas laukumos, skolu teritorijās un rotaļu laukumos, kā arī veselības aprūpes iestāžu tiešā tuvumā. Pēc tam, kad 2013. gada sākumā Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestāde (*EFSA*) publicēja ziņojumu par dažu neonicotinoīdu grupas insekticīdu kaitīgo iedarbību, Eiropas Parlaments aicināja Komisiju īstenot stingrus pasākumus bišu populāciju saglabāšanai. Parlaments 2013. gada martā pieņēma rezolūciju par azbesta radītu arodveselības apdraudējumu un izredzēm pilnībā izņemt visu atlikušo azbestu.

Parlamenta 2018. gada 6. februāra lēmums izveidot Savienības pesticīdu atļaušanas procedūras īpašo komiteju (*PEST*) ir atbilde uz bažām par risku, ko rada herbicīds glifosāts. Komisija 2017. gada decembrī atjaunoja minētā herbicīda tirdzniecības atļauju uz pieciem gadiem. Īpaša komiteja novērtēja: a) atļauju piešķiršanas procedūru, ko ES izmanto attiecībā uz pesticīdiem; b) iespējamās problēmas saistībā ar vielu zinātnisko novērtējumu un apstiprināšanu; c) Komisijas lomu glifosāta licences

atjaunošanā; d) iespējamos interešu konfliktus apstiprināšanas procedūras laikā un e) ES aģentūru lomu un to, vai aģentūrām ir atbilstošs personāls un finansējums, lai tās varētu pildīt savus pienākumus.

Parlaments 2019. gada 16. janvāra plenārsēdē pieņēma ģeogrāfijas komitejas *PEST* jautājumos ziņojumu, kurā cita starpā secināts, ka: pētījumi, ko izmanto atļauju piešķiršanas procedūrā, būtu jā dara pieejami sabiedrībai; ES regulējumam būtu jā veicina inovācija un zema riska pesticīdu izmantošana; zinātniskajiem ekspertiem būtu jā pārskata pētījumi par glifosāta kancerogenitāti un datu prasībās attiecībā uz *PPP* būtu jā iekļauj ilgtermiņa toksiskums.

Georgios Amanatidis
11/2019

